

Mieczysław Jagłowski

Miłość i literatura

Sztuka i Filozofia 7, 301-304

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mieczysław Jagłowski

Miłość i literatura

Julián Marías:

La educacion sentimental. Alianza Editorial. Madrit 1992, 283 s.

Julián Marías (ur. 1914) jest w Hiszpanii filozofem powszechnie znanym i szanowanym. Przygodnie spotykany poddany Juana Carlosa I zapytany o rodzimą filozofię współczesną niechybnie wymieni jego nazwisko obok nazwisk J. Ortegi y Gassetta i X. Zubiri. O sławie Maríasa decyduje przede wszystkim jego niewyczerpana aktywność pisarska. Jest on autorem ponad pięćdziesięciu książek, w których z jednakową swobodą rozprawia o zagadnieniach metafizycznych, socjologicznych czy historycznych, jak i o problemach współczesnego kina, teologii czy miłości. Od wielu lat regularnie publikuje eseje w dzienniku „ABC”. Do popularności filozofa przyczynia się również komunikatywność i elegancja jego pisarstwa. Ostatnio opublikowaną przez Maríasa pracą jest książka zatytułowana *La educación sentimental*. Jest ona przedmiotem naszego omówienia.

Czytelnik znający wcześniejsze prace pisarza o bogatym dorobku twórczym otwiera kolejną jego książkę z określonymi oczekiwaniami. Wielowątkowa i zróżnicowana tematycznie twórczość Maríasa nie ułatwia jej jednoznacznej interpretacji. W naszym przekonaniu jednym z zasadniczych motywów tej filozofii jest opozycja w stosunku do filozofii Husserla, szczególnie zaś do jego myśli z wcześniejszego okresu (*Logische Untersuchungen, Ideen*). W tym zakresie J. Marías jest wiernym kontynuatorem J. Ortegi y Gassetta. Płaszczyzną sporu obu hiszpańskich filozofów z twórcą fenomenologii jest wizja podmiotu poznającego i konstytuowania się wiedzy. Jak wiadomo, jednym z ważniejszych rysów fenomenologii Husserla w początkowej fazie jej rozwoju był antyhi-

storyzm. Zalecane przez niemieckiego filozofa kolejne redukcje w ramach fenomenologicznej metody poznania mają na celu zniesienie życiowych, kulturowych i historyczno-społecznych uwarunkowań osoby ludzkiej i przekształcenie jej w podmiot zdolny do uzyskania wiedzy niezależnej od konkretnych, przypadkowych okoliczności, w jakich dokonuje się poznanie. Zarówno Ortega jak i Marías podkreślają historyczny i „okolicznościowy” charakter wszelkiej wiedzy, będący rezultatem konkretnych uwarunkowań życiowych poznającego, których nie mogą znieść proponowane przez Husserla redukcje. Wyrazem tych przekonań jest m. in. Ortegi koncepcja perspektywizmu i racjowitalizmu rozwijana i uszczegółowiana przez Maríasa (eksponuje on np. uwarunkowanie poznania płcią poznającego, mówi o „rozumie witalnym” kobiecym i męskim). Wielość — ogrom nawet — uwarunkowań wyraża obszerna kategoria życia ludzkiego. Dążenie do sprecyzowania tej kategorii, do określenia czynników decydujących o poznaniu przejawia się w racjowitalizmie m. in. wspomnianą różnorodnością analizowanych zagadnień. Niejednoznaczność kategorii życia łatwo uzasadnia swobodne wprowadzanie w obszar filozoficznych rozważań jakiegokolwiek zagadnienia: o tym tylko można myśleć, co należy do życia, a to, co do życia należy, współkształtuje sytuację poznawczą.

Jeśli czytelnik podziela powyższą opinię na temat filozofii Ortegi i Maríasa, to biorąc do ręki *La educación sentimental* może spodziewać się, że książka ta przynosi dalsze rozwinięcie zagadnień ontologiczno-epistemologicznych podejmowanych przez racjowitalistów, tym bardziej, że Autor we wcześniejszych pracach wspomniał o potrzebie filozoficznej medytacji nad zagadnieniem zależności poznania od uczuć. W książce *Ortega. Las trayectorias* (Madrid 1983) w rozdziale *La 'geometria sentimental'* (opublikowanym później jako jedyny tekst Maríasa w zbiorowej pracy *Un siglo Ortega*, Madrid 1984, podsumowujące główne dokonania Ortegi w zakresie filozofii) Autor omawiając centralne zagadnienia Ortegiańskiej teorii poznania wyraża opinię, że wpływ uczuć na formowanie się wizji rzeczywistości jest decydujący, bowiem dokonują one przemiany ontologicznej podmiotu poznającego. W ostatnim zdaniu tego rozdziału czytamy: „Można byłoby, należałoby napisać cały traktat o GEOMETRII UCZUCIOWEJ” (s. 156).

Wstępne rozdziały *La educación sentimental* w pewnej mierze potwierdzają nasze oczekiwania. Autor zapowiada tutaj, że zagadnienia,

którymi dalej się zajmuje mieszczą się w planie Ortegiańskiej teorii osobowości wyłożonej w eseju pt. *Żywotność, dusza, duch* (polskie tłumaczenie tego eseju znajduje się w tomie zatytułowanym *Dehumanizacja sztuki i inne eseje*, Warszawa 1980, ss. 175–216). Jak stwierdza, relacje pomiędzy sferami ludzkiej osobowości wymienionymi w tytule pracy Ortegi są historycznie zmienne. Zależą one od siły oddziaływań społecznych na duszę, która jest najintymniejszą, najbardziej osobistą częścią ludzkiej osoby. Oddziaływania te w różnym stopniu w poszczególnych epokach dziejów socjalizują, homogenizują ludzką spontaniczność i autentyczność, aż do ich zaniku włącznie. Ich wpływ zaznacza się przede wszystkim w ograniczaniu wyobraźni będącej najważniejszym instrumentem tworzenia przez jednostki projektów własnego życia, wokół których organizują się ich wizje rzeczywistości. Zdaniem Mariasa autentyczność i spontaniczność powinny być kultywowane, ponieważ pozostawione same sobie ubożeją. Tę rolę, stwierdza filozof, spełniała zawsze literatura, w szczególności literatura miłosna, jako że miłość jest uczuciem najwyższym, poruszającym najgłębsze sfery osobowości. Literatura jest w opinii filozofa najlepszym wyrazem uczuć, dlatego jej historyczną analizę ekspansji uczuć w kolejnych epokach, Autor uznaje za najlepszy sposób określenia stanu uczuciowości dzisiejszego człowieka. Już we wstępnych partiach książki stwierdza, że uczuciowość tę cechuje ubóstwo i prymitywizm — pochodne złej kondycji współczesnej literatury miłosnej.

Warto zauważyć, że literatura należy także do zjawisk społecznych a więc do sfery, która została określona jako zagrożenie dla spontaniczności i autentyczności. Jest też sprawą oczywistą, że umiejętność przekazu uczuć, o czym Autor pisał w innej pracy, w *Introducción a la Filosofía* (Madrid 1962). Stwierdzał tutaj, że wypowiedź jest aktem indywidualnym dokonywanym za pośrednictwem systemu lingwistycznego narzuconego jednostce przez społeczeństwo, stąd spełnianie tego aktu jest jednocześnie zatracaniem indywidualności w tym, co kolektywne (ss. 242–243). Poza tym uczucia nie są z zasady przekładane na jakikolwiek język, są realnością inną i o wiele szerszą niż zjawiska lingwistyczne. Ich przekaz dokonuje się za pośrednictwem niezliczonych form, wśród których znajduje się także tak odległy mowie środek ekspresji, jakim jest milczenie.

Po krótkim teoretyczno-filozoficznym wprowadzeniu Autor omawia środki literackiego wyrazu miłości w kolejnych epokach — ilustru-

jąc opis ich najświetniejszymi przykładami — i filozoficzne koncepcje uczuć Platona, Kartezjusza, Bacona, Pascala, Hume'a. Poświęca również dziesięciostronicowy szkic o roli kina w edukacji uczuciowej w naszym stuleciu. Rozważania te Autor zawarł na około 250 stronach książki. Ta objętość pracy Mariása jest dalece niewystarczająca w stosunku do sformułowanych przez niego zasad zadawalającej analizy dzieła literackiego (w *La estructura social*, Madrid 1970, ss. 226–229). Żąda on od historyka wykorzystującego literaturę w badaniach rzeczywistości społecznej, by nie poprzestawał na sporządzeniu listy autorów i dzieł, badaniu źródeł, poprzedników i wpływów. Należy, według niego, każdorazowo zbadać kto i dla kogo tworzy literaturę. By możliwie najpełniej poznać oddziaływanie literatury (choćby np. w zakresie kształtowania uczuciowości, co stara się uczynić Mariás w *La educación...*), należy zawsze określić liczbę tych, którzy w momencie dziejów umieją czytać; tych, którzy z racji swojej pozycji społecznej są czytelnikami; liczbę tych, którzy mają dostęp do książek; wśród ewentualnych czytelników określić proporcje pomiędzy kobietami i mężczyznami; ustalić ilość wydań badanej książki i wielkość nakładu każdej edycji; ustalić, jakim celom ma służyć książka i w jaki sposób cele te autor chce osiągnąć; precyzyjnie określić dystans między literaturą a życiem, stopień jej autentyczności, spontaniczności i oryginalności i spełnić jeszcze wiele innych wymagań. Na 250 stronach historii literatury zawierającej także odniesienia do innych dziedzin kultury wymaganiom tym niepodobna sprostać. Stąd też *La educación sentimental* Mariása może być uznana jedynie za wprowadzenie do interesującego dzieła, które można byłoby napisać opierając się na założeniach sformułowanych przez Autora.

Teza J. Mariása, już na wstępie książki stwierdzająca upadek życia uczuciowego w czasach współczesnych, powtórzona później jako wniosek z prowadzonych analiz i porównań, jest naszym zdaniem przesadzona i niezbyt mocno uzasadniona, także dlatego, że ciągle przecież powstaje poezja miłosna, której środki wyrazu nie ustępują literaturze minionych czasów.